

OECD: Productivity-Inclusiveness Nexus

2016. szeptember 30.

MAGYAR NEMZETI BANK

Készítette:

Látta:

Jóváhagyta:

Vezetői összefoglaló

Nyolc évvel a gazdasági és pénzügyi válság kirobbanása után továbbra is nagy kihívást jelent a gazdasági növekedés ösztönzése a fejlett és a fejlődő országok számára egyaránt. A **növekedés lassulásának** hátterében részben ciklikus tényezők állnak, a termelékenység növekedésének lassulása ugyanakkor **szerkezeti problémák** meglétére utal. Az OECD országok 90%-ában már a 2000-es évek eleje óta megfigyelhető a munkatermelékenység növekedésének mérséklődése; a válság után ráadásul ez a folyamat átterjedt a feltörekvő országokra is.

A termelékenység lassulása mellett a másik aggasztó globális trend a **társadalmi egyenlőtlenségek** mértékének **növekedése**. Az OECD országokban 2012-ben a társadalom felső 10%-ának jövedelme közel 10-szer olyan gyorsan növekedett, mint az alsó 10%-é. Az 1980-as években ez a különbség még „csak” 7-szeres volt. Az egyenlőtlenség még szembetűnőbb, ha a jövedelmi helyzet helyett a vagyoni helyzetet vizsgáljuk. Egy 18 OECD ország részvételével, 2012-ben készült felmérés szerint a társadalom felső 10%-a birtokolja a háztartások összvagyonának felét.

Napjainkban tehát kevés tényező jelent nagyobb kihívást a gazdasági teljesítményre nézve, mint a **lassuló termelékenység** és a **növekvő társadalmi egyenlőtlenség** kombinációja. Mindez kiegészül azzal a felismeréssel, hogy ma már nem lehet feltétel nélkül bízni abban, hogy a technológiai fejlődés, valamint az ehhez kapcsolódó innovációs folyamatok és üzleti modellek automatikusan jobb gazdasági teljesítményhez és a termelékenység gyorsabb növekedéséhez vezetnek. Ugyanakkor arra sincs garancia, hogy a gazdaság gyorsabb növekedésének, illetve a produktivitás javulásának előnyeiből a teljes lakosság részesülni fog. Emellett fennáll annak a veszélye is, hogy a leszakadó társadalmi rétegek arányának növekedése olyan ördögi kör kialakulásához vezet, amelyben a hátrányos helyzetű csoportok egyre kevésbé lesznek termelékeny tagjai a társadalomnak, aláásva ezzel a gazdasági növekedés érdekében meghozott gazdaságpolitikai erőfeszítések eredményességét.

A „Productivity-Inclusiveness Nexus” című OECD tanulmány célja, hogy **összegyűjtse a legfrissebb, empirikus tapasztalatokat** a termelékenység lassuló növekedésével és a növekvő egyenlőtlenségekkel kapcsolatban, feltérképezze a **két folyamat közötti összefüggéseket, szakpolitikai lépésekre tegyen javaslatot, illetve további kutatási területeket azonosítson**.

A jelentés fő üzenete szerint a **döntéshozóknak fel kell ismerniük, hogy a produktivitás növekedésének előnyeiből a teljes társadalomnak profitálnia kell**, emellett pedig az **innováció gazdaságon belüli diffúziós folyamatait** is erősíteni szükséges.

Tartalomjegyzék

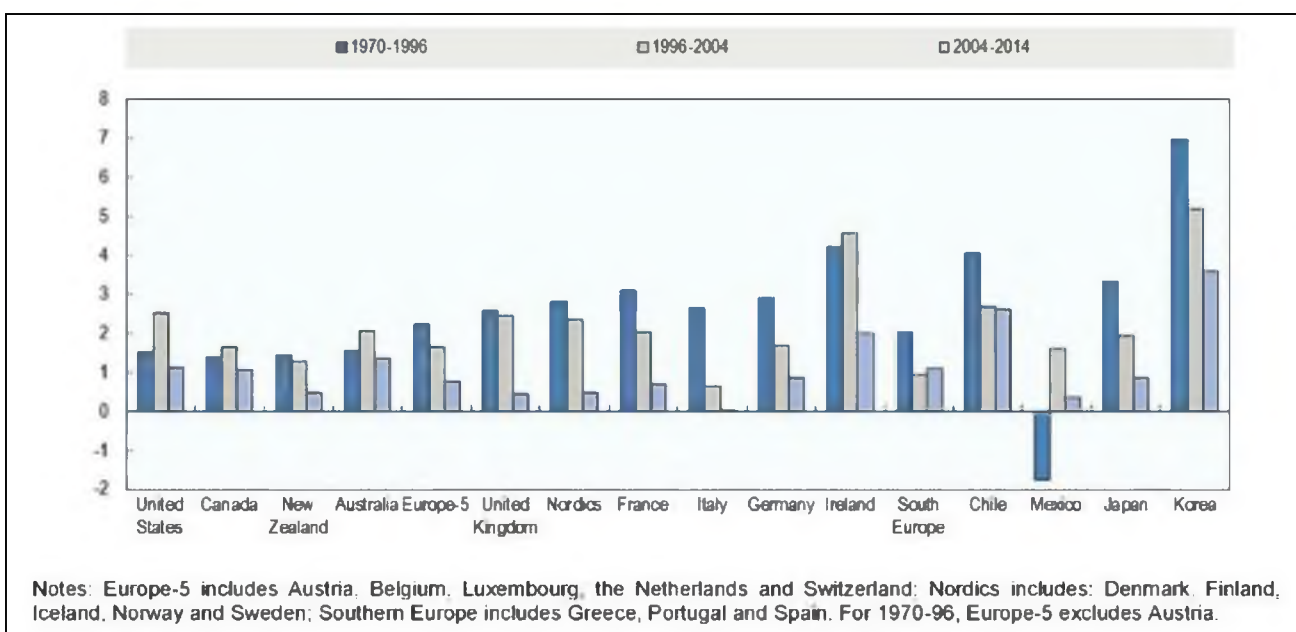
Vezetői összefoglaló	2
1. A lassuló termelékenység jellegzetességei	3
2. Magas és növekvő társadalmi egyenlőtlenség	5
3. A termelékenység és a társadalmi egyenlőtlenség közötti kapcsolat.....	6
4. Szakpolitikai javaslatok	6

1. A LASSULÓ TERMELÉKENYSÉG JELLEGZETESSÉGEI

A *pesszimista* nézet szerint a gazdaság termelékenységének lassulása állandó folyamat. Az elmélet egyik legmeghatározóbb szószólója Robert J. Gordon¹, aki szerint a társadalmak összjóléti szintje olyan mértékben fejlődött a 20. század során, amely egyszeri és nem megismételhető az emberiség történetében. Emiatt naivitás lenne azt feltételezni, hogy a digitalizáció folyamata önmagában korábban nem látott termelékenység növekedést és ahhoz társuló gazdasági konjunktúrát eredményezne a közeljövőben.

Az ún. *technológiai optimisták* – mint például Brynjolfsson és McAfee – véleménye szerint a digitális forradalom termelékenységre gyakorolt hatása pozitív és jelentős, csupán nehezen mérhető, ennek ellenére a jövőben a GDP és a hatékonyság növekedésében is jelentős szerepet fog betölteni.

1. ábra: A munkaerő által óránként megtermelt GDP átlagos éves növekedési üteme (%)

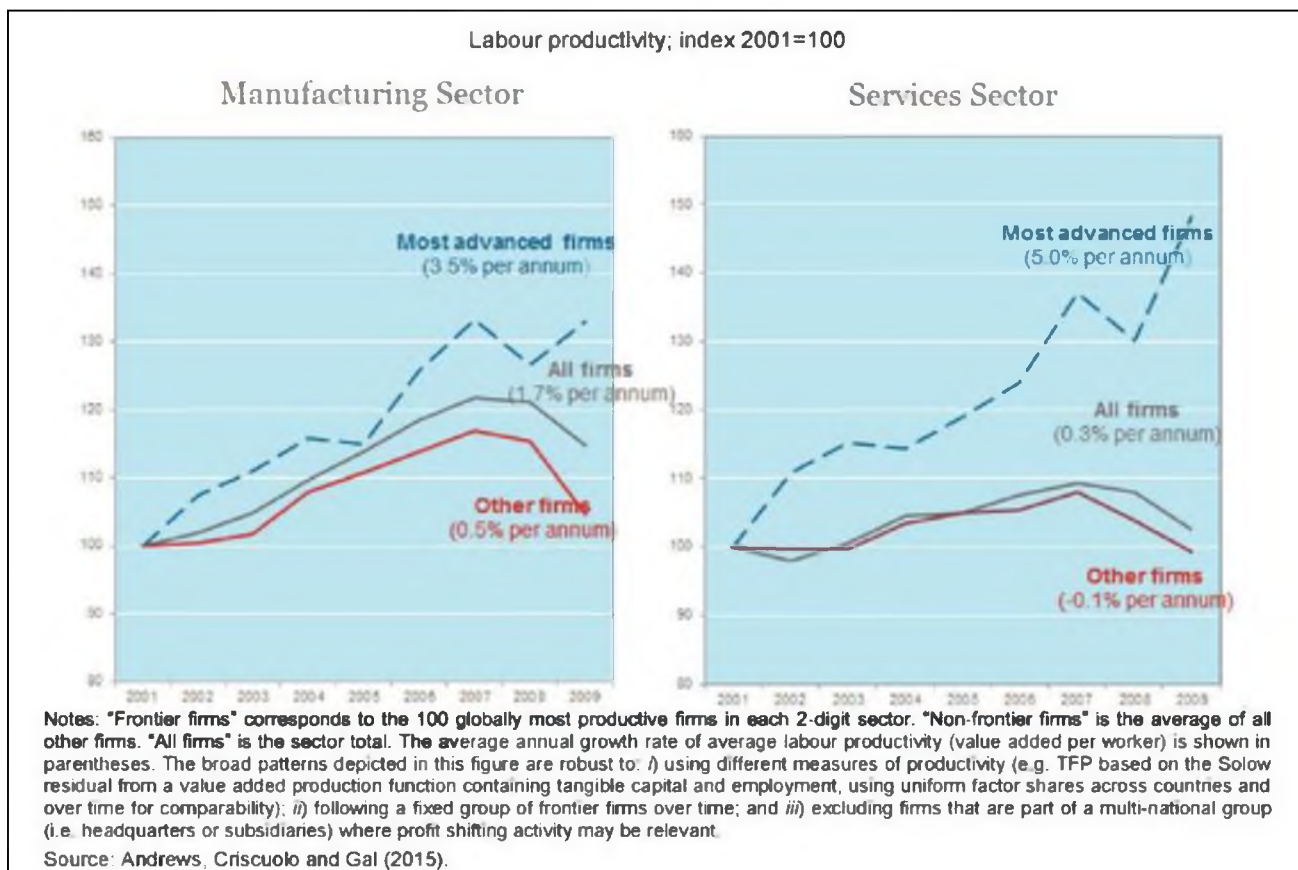
Forrás: OECD, 2016

A feltörekvő piacok produktivitásának növekedése annak ellenére marad el a fejlett országokétól, hogy az óránként megtermelt GDP nagysága jelentősen alacsonyabb. A feltörekvő országokra jellemző, hogy a produktivitás lassulása javarészt a **teljes tényezőtermelékenység (total factor productivity, TFP) csökkenésének** tulajdonítható, szemben a fejlett országokkal, ahol a **tőkeberuházások hiánya** jelenti a legnagyobb problémát.

Annak, hogy a 21. századi digitális forradalom hatásai nem tükröződnek arányosan a gazdaság teljesítményében, ciklikus és strukturális okai is vannak. Az egyik strukturális tényező a tőkebefektetések csökkenése, a másik legjelentősebb strukturális probléma pedig, hogy a **termelékenység szórása növekszik** a vállalatok között és azokon belül is. A 2000-es évek során a vezető gyártóipari vállalatok (ún. frontier vállalatok) produktivitása évente átlagosan 3,5%-kal nőtt, a gyengébben teljesítő, kevésbé innovatív vállalatoké pedig csupán 0,5%-kal növekedett. A szolgáltatási szektorban tevékenykedő vállalatok esetén megfigyelhető eltérés még jelentősebb.

¹ Robert J. Gordon: Rise and Fall of the American Growth című, 2016-ban megjelent könyvéről a készítő recenziót a soron következő könyvklub idejére.

2. ábra: A vállalatok termelékenységének alakulása szektorok szerint (2001=100%)

Forrás: OECD, 2016

A szerzők szerint a gyorsan növekvő, magas termelékenységgel működő vállalatokra általánosan jellemző a K+F kiadások növekedése, a tőkefinanszírozási preferencia (az adósság alapú finanszírozással szemben), illetve a magas fúziós és felvásárlási (M&A) aktivitás.

A tanulmány szerint a **produktivitás diffúziója**, vagyis az innovációs megoldások, technológiák terjesztése elősegíti a jövőbeli termelékenység növekedését. A diffúzió támogatása szempontjából négy fontos tényezőt azonosít a tanulmány. Azok az országok, amelyek **szoros kereskedelmi viszonyt ápolnak a legproduktívabb gazdaságokkal, hatékonyan allokálják erőforrásaikat, jó vezetőkkel rendelkeznek**, illetve nagyobb összegeket költenek kutatásra és fejlesztésre, könnyebben tudják megvalósítani a produktivitás diffúzióját.

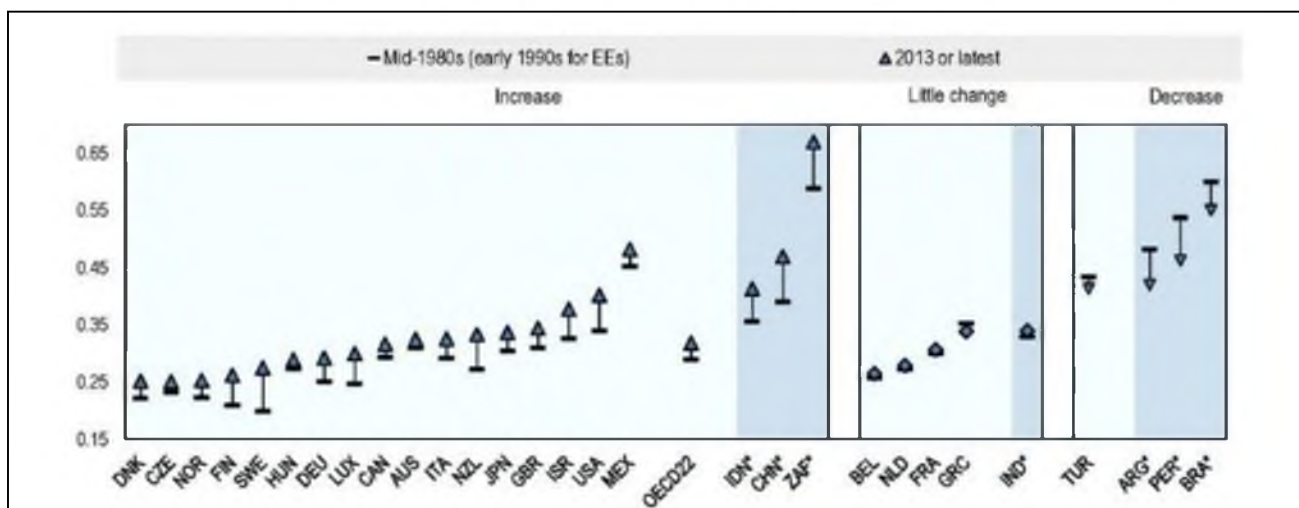
Több lehetséges magyarázat létezik arra, hogy a termelékenység növekedésének a szórása miért emelkedik. Az egyik szerint az úttörő vállalatok profitabilitása magasabb, ami lehetőséget biztosít a cégek számára arra, hogy a legképzettebb, legproduktívabb munkavállalókat foglalkoztassák. A régóta gyengén teljesítő, de a magas kilépési költségek, illetve különböző állami támogatások miatt továbbra is működő cégek viszont olyan erőforrásokat kötnek le, amelyek sokkal hatékonyabban is felhasználhatóak lehetnének. A szabad versenyt korlátozó magas piaci be- és kilépési költségek, illetve a munkaerő kínálatának és keresletének egymásnak való meg nem felelése is akadályozza a termelékenység munkaerőn és a vállalati szektoron belüli szétterjedését.

2. MAGAS ÉS NÖVEKVŐ TÁRSADALMI EGYENLŐTLENSÉG

Az OECD szerint a társadalom felső 1%-ának jelentősen, míg a középosztálynak csak mérsékeltén növekedett a vagyona, a társadalom alsó rétegeinek vagyoni helyzete pedig stagnálást mutatott az elmúlt harminc évben. A vagyoni helyzetek közötti szakadék mélyülésének hátterében a **munkából származó és a tőkejövedelmek közti eltérés növekedése** áll. Az **újraelosztási politikák kiegyenlítő szerepének eredményessége** jelentősen csökkent, aminek következtében a 2008-as válság az alacsony jövedelmű rétegeket érintette a legsúlyosabban. Továbbá, az új technológiák megjelenésének hatására az alacsonyan képzett munkásokhoz képest **aránytalanul felértékelődött a képzett munkaerő szerepe** a munkaerőpiacon. A folyamat hatására a munkaerőpiacon megfigyelhető **polarizációs folyamat** tovább erősödhet, amely hosszabb távon a középosztály eltűnéséhez vezethet.

Az elmúlt harminc évben a jövedelmi egyenlőtlenség a fejlett országok többségében emelkedett. Az időszak alatt az OECD országokban átlagosan 10%-kal nőtt a **Gini-együttható**.²

3. ábra: Gini-együttható változása 1980 és 2013 között

Forrás: OECD, 2016

A jövedelmi egyenlőtlenség egyik oka, hogy a határozott idejű, illetve a részmunkaidős szerződések aránya jelentősen nőtt: az OECD országokban a teljes foglalkoztatottság harmadát teszik ki az ilyen szerződésekkel foglalkoztatottak, és az ilyen állások közel fele a 90-es évek közepe óta jött létre. Az OECD országok körében ugyanakkor a vagyoni egyenlőtlenségek jóval nagyobbak, mint a jövedelmi egyenlőtlenségek. A háztartások felső 10%-a birtokolja a háztartások teljes vagyonának 50%-át, míg a háztartások teljes jövedelmének csupán 25%-a kerül hozzájuk.

Az OECD kutatásokat folytat egy olyan mutatószám kifejlesztése érdekében, amely jobban képes mérni a társadalmi jólét szintjét. Az MDLS (Multidimensional Living Standards) olyan többdimenziós mutatószám, amely jövedelem és nem jövedelem alapú változókat figyelembe véve határozza meg a társadalmi jólét szintjét. A modell a nem anyagi tényezőket számszerűsítve becsüli meg, hogy azok milyen hatással bírnak az adott populáció anyagi helyzetére. Az MDLS modell segítségével például kimutatható, hogy egy egyéves növekedés a foglalkoztatottak várható élettartamában átlagosan

² A Gini-koefficiens a jövedelem egyenlőtlenség mérésére használt együttható, amelynek értéke 0 és 1 között változik. A 0 reprezentálja azt az állapotot, amikor minden egyén jövedelme megegyezik, az 1-es szám pedig, mikor az összes jövedelem egyetlen személyhez allokálódik.

5%-kal növeli keresetük mértékét. A tanulmány megemlíti, hogy a jóléti különbségek az anyagi különbségeknél is nagyobbak lehetnek.

3. A TERMELÉKENYSÉG ÉS A TÁRSADALMI EGYENLŐTLENSÉG KÖZÖTTI KAPCSOLAT

A jövedelmi helyzetre, oktatásra, képzési lehetőségekre, egészségügyi ellátásra, illetve az új technológiákhoz való hozzáférésre jellemző **egyenlőtlenségek** egymást erősítve **csökkentik az aggregált termelékenységet és gazdasági növekedést**. Emellett, a **produktivitás szórásának növekedése hozzájárul a vagyoni egyenlőtlenségek növekedéséhez**.

A digitális gazdaság különösen nagy kihívás elé állítja a munkavállalókat. Fennáll annak a kockázata ugyanis, hogy a **digitális szakadék** állandóvá válik azok között, akik rendelkeznek a technológiához való hozzáféréssel és azok között, akik nem. Ezzel egyidejűleg a digitalizáció új lehetőséget biztosít az **inkluzív produktív növekedés** kiterjesztésére a munkaerő képzési költségeinek csökkentésén (online képzések) és a vállalkozások finanszírozásának megkönnyítésén (crowdfunding) keresztül.

A legproduktívabb vállalatok jövedelmezőségének aránytalan növekedése és a „győztes mindent visz” gazdasági dinamizmus kialakulása az **erőforrások nem produktív hasznosulásához** vezet. Sok magas potenciális produktivitású munkavállaló alacsony termelékenységű tevékenégi körökben ragad az erőforrások nem hatékony eloszlása miatt. Az Egyesült Államokban minden ötödik, Olaszországban minden harmadik munkavállaló túlképzett az általa betöltött pozícióhoz képest.

Az is valószínűsíthető, hogy a **finanszírozás** globális gazdaságban betöltött szerepének növekedése hatványozottan hozzájárult az elmúlt harminc évben a vagyoni egyenlőtlenségek növekedéséhez és ez által az aggregált produktív növekedésének lassulásához, a jövedelmek koncentrációjának hatására pedig a kis és közepes méretű vállalkozások és a hátrányosabb helyzetben lévő magánszemélyek kisebb valószínűséggel férnek hozzá a gazdasági tevékenységükhöz szükséges anyagi forrásokhoz.

Azok a régiók, amelyek hátrányos helyzetük miatt nem képesek elegendő mennyiségű tőkebefektetést szerezni, a szükséges infrastruktúra, illetve a munkaerő hiánya miatt a csökkenő potenciál spiráljába kerülhetnek bele. Az állami infrastrukturális beruházások hiányában elmaradnak a magánszektor vállalatainak beruházásai is, amelynek következtében a társasági adóbevételek is csökkennek, tovább mérsékelve az állami infrastrukturális beruházások lehetőségét.

Egyértelmű, hogy a termék-, a pénzügyi- és a munkaerő-piaci szabályozások, illetve az innovációs és oktatáspolitikák jelenleg csak részeredmények elérésére képesek az inkluzív produktív növekedésében.

4. SZAKPOLITIKAI JAVASLATOK

Az OECD szerint a vagyoni egyenlőtlenség és a termelékenység közötti kapcsolat és korreláció alaposabb vizsgálatára van szükség annak érdekében, hogy a felelős döntéshozók képesek legyenek olyan lépések megtételére, amelyek ösztönzik a teljes gazdaság produktív növekedését, illetve csökkentik annak szektoron belüli és azok közötti szórását. A döntéshozóknak biztosítaniuk kell, hogy minden magánszemély, vállalat és régió képes legyen hozzájárulni a termelékenység növeléséhez és profitálni tudjon annak pozitív hozadékaiból.

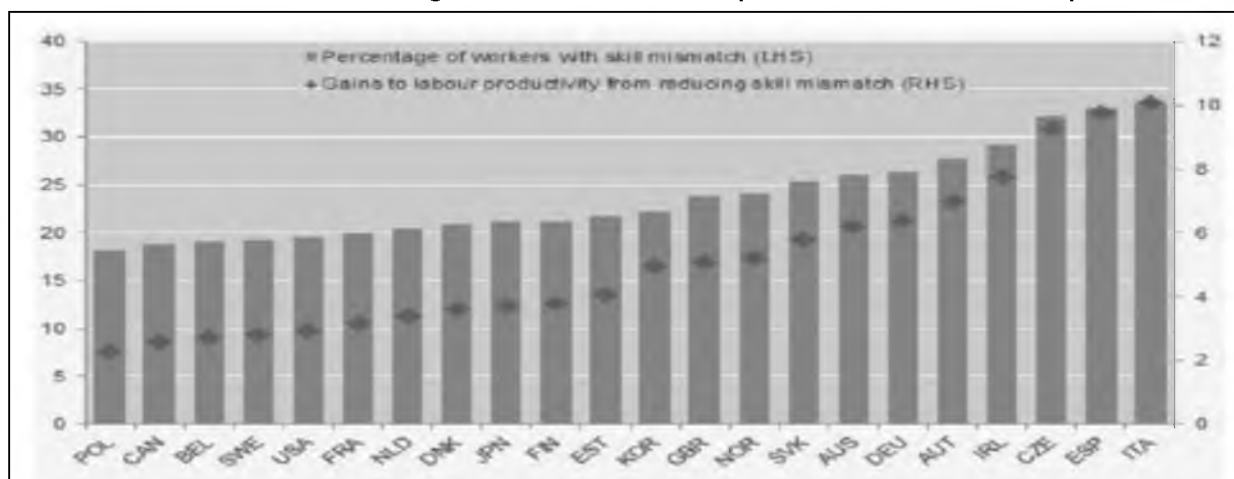
A gazdaságpolitikai intézkedéseknek biztosítaniuk kell, hogy minden egyén kellő támogatást kapjon ahhoz, hogy beteljesítse saját produktivitásának potenciálját. Ennek feltétele az **oktatáshoz és egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés** biztosítása, illetve a **képzettséghez legjobban illő munkakör** megtalálása. A felsőoktatáshoz való hozzáférés mértéke jelentősen növekedett az elmúlt évek során, azonban ez a folyamat általában a képzések minőségének rovására ment.

Az intézkedések egymással összhangban, szinergiát generálva hatékonyabban érhetik el céljaikat: az **innovációt és kutatást** támogató politikákat érdemes a **legproduktívabb, sikeres vállalatokra** koncentrálni; az oktatást, a munkaerő-piacot, a versenyt, a termékpiac és a pénzpiac szabályozását érintő intézkedésekkel pedig a **produktivitás gazdaságon belüli diffúzióját** kell elősegíteni.

Csökkenti a potenciális termelékenységet, hogy a nők körében a tudományos, technológiai, mérnöki tárgyak és a matematika (**STEM**) nem kellően népszerűek. A felmérések szerint már fiatal korban kialakul a lányokban egyfajta idegenkedés a „reál” tantárgyaktól, kevésbé magabiztosak tudásukkal kapcsolatban annak ellenére, hogy nincs jelentős különbség a férfiak és nők STEM-tudása között. A STEM-tantárgyak és szakterületek nők körében történő népszerűsítése rendkívül fontos a munkaerő produktivásában rejlő potenciál teljes kihasználása érdekében.

Az OECD országokban átlagosan a munkaerő negyede nem az általa betöltött pozíciónak megfelelő képzettséggel rendelkezik. A tanulmány új vállalatvezetési gyakorlat bevezetését javasolja, amely során a munkaadó a munkaerő - adott munkakörben - alkalmazható tudását előzetesen felméri és nem pedig **iskolai végzettségéből következtet arra**. A munkaszervezés és munkafolyamatok optimalizálásán keresztül a munkaerő által birtokolt és a munkáltatók által igényelt tudás közötti szakadék még tovább csökkenthető. A feladatok **diszkrecionalizálásával**, a **csapatmunka** szerepének növelésével, **mentoring** programok bevezetésével és a munkavállalók folyamatos **rotációjával** növelhető a munkaerő vállalaton belüli rugalmassága, és ezen keresztül a feladatok ellátásának hatékonysága. A **teljesítmény alapú bónuszrendszer**, a munkavállalók **képzésének biztosítása** és a **munkaórák rugalmassága** is mind olyan ösztönző, amely a munkaerő produktivitásának növelését segítheti elő. Az olasz gazdaság például a „**skill mismatch**” eliminálásával közel 10%-kal lenne képes növelni produktivását, de más gazdaságokban is jelentős termelékenységet többletet eredményezne a skill mismatch mérséklése (ld. 4 ábra).

4. ábra: A skill mismatch megszüntetése révén elérhető produktivitás növekedés Európában

Forrás: OECD, 2016

Egy friss OECD tanulmány szerint a **munkanélküli ellátás növelése**³ átfogó aktiválási politikával társítva pozitív hatással lehet az OECD országok humán tőkéjének allokációjára. A többletjuttatás lehetővé teszi, hogy a munkavállalók képzettségüknek megfelelő munkát keressenek és annak megfelelő pozícióban helyezkedjenek el. Az ellátás összegének és időtartamának meghatározásakor ugyanakkor meg kell találni azt az optimumot, amely elegendő időt biztosít a legalkalmasabb munka megtalálására, de nem nyújtja el a munkakeresésre fordított időt annyira, hogy az a szakmai képességek gyengülését eredményezze.

A munkaerő produktivitása jelentősen csökken, amikor a képzett alkalmazottak gyermekvállalás miatt tartósan elhagyják a munkaerő-piacot. A **munka és magánélet** egyensúlyának javítására irányuló intézkedések hozzájárulhatnak ahhoz, hogy az alkalmazottak visszatérjenek munkahelyükre. A munka melletti gyermekvállalás támogatása – amely az esetek többségében a nőket érinti – olyan intézkedés, amely egyidejűleg képes csökkenteni a nemek közti vagyoni egyenlőtlenséget, illetve ösztönözni a munkaerő produktivitását.

A legtöbb produktivitás javító intézkedés „térben vak”, azaz nem rendelkezik **regionális dimenziókkal**. A gazdaságpolitikai ösztönzők ugyanakkor sokkal hatékonyabban fejthetnék ki hatásukat abban az esetben, ha a döntéshozók a munkaerő-piac regionális sajátosságait figyelembe véve alakítanák termelékenység-ösztönző programjaikat.

Az OECD szerint a gazdaságpolitikai intézkedések hatékony implementálása minden ország esetében annak egyéni intézményi környezetétől, irányításától és specifikus jellemzőitől függ. Ettől függetlenül az összes országra jellemző, hogy az inkluzív produktivitás fejlesztése érdekében olyan új megközelítésre van szükség, amely során a kormányzati intézmények, minisztériumok és ügynökségek **együttműködve, regionális dimenziókat is figyelembe véve** alakítják ki ösztönző intézkedéseiket.

³ Egy friss OECD tanulmány szerint a munkanélküli segély jelentősen mérsékli a munkaerő kiszolgáltatottabb rétegei által tapasztalt jövedelemingadozást. Az OECD országokban átlagosan 15 %-kal csökkent a legszegényebb és a válság által legveszélyeztetettebb réteg jövedelmének fluktuációja a munkanélküli segélyeknek köszönhetően. Fontos megjegyezni, hogy az OECD-n belül a munkanélküli segély pozitív szociális hatása jelentő szórást mutat. Az említett, gazdaságilag kiszolgáltatott réteg jövedelmének volatilitása Finnországban, Dániában és Belgiumban 30 %-kal, Olaszország és Törökország esetében ugyanakkor csupán 3 %-kal csökkent a szociális juttatások kiterjesztésének köszönhetően.